

פתרון הבחינה

ספרות

קיץ תש"פ, 2020, שאלון: 8381

מוגש ע"י ד"ר נאוה לזר, מורה לספרות בביה"ס לבגרות של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

התשובות מובאות בנקודות בלבד. על הנבחן לפרט את הדברים.

פרק ראשון – מבחר יצירות מספרות העולם (50 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שאלה אחת מקבוצה ראשונה (שאלות 8-1), (כל שאלה – 26 נקודות),

ועל שתיים מהשאלות של קבוצה שנייה (שאלות 9-16), (כל שאלה – 12 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 8-1:

קבוצה ראשונה

שאלה מספר 2

"האף" / נ. גוגול

קובליוב הגיע לפטרבורג מקווקז כדי להשיג משרה מכובדת ולמצוא בת זוג ראויה. הוא מתנהל בעולם גאה ובוטח בעצמו. הוא מתנשא על כולם מתוקף תוארו כמיר, אך מציאות חייו מתערערת כשנעלם אפו. הוא מנסה למצוא את האבידה ולהשיב את חייו לקדמותם, כי הוא לא יכול לקדם את מטרותיו ללא אף. הוא מתרוצץ ברחבי פטרבורג כדי להשיג עזרה אנושית: אדם שיתמוך בו, יחמול עליו, יגיש יד. כל הניסיונות מסתיימים בחוסר הצלחה. הוא לא זוכה לעזרה מאיש. חלק מבקשות העזרה מסתיימות בעלבון, חלק בהתעלמות וחלק בניסיונות לנצל את מצבו העגום. יום אחד, במפתיע, האף חוזר למקומו, חייו של קובליוב שבים לקדמותם, וקובליוב ממשיך להתנהל בגאווה ובהתנשאות שחצנית בלי ללמוד לקח.

- המפגשים הלא מוצלחים של קובליוב עם דמויות המשנה וחוסר היכולת שלו להשתנות ולהסיק מסקנות בונים את משמעות הסיפור. "האף" היא נובלה פנטסטית המאירה באור נגוהות עד כמה עולמנו אינו הגיוני, ועד כמה החברה האנושית היא חברה עלובה ללא אמות מוסר.

- הנובלה בנוי משלושה חלקים :
 חלק א – מציאת האף על ידי הספר.
 חלק ב – איבוד האף והמסע להחזרתו.
 חלק ג – סיום טוב הנגמר באפילוג.
- פרק א' ביצירה מתאר כיצד מצא הספר אף בתוך כיכר לחם. אשת הספר מתנהגת לבעלה ברשעות, והבעל אינו טורח להחזיר את האבדה, על אף שזיהה את בעליה, אלא דווקא מנסה להיפטר ממנה. הספר מתגלה על ידי קצין משטרה, אשר מתנשא מעליו, ואז יורד ערפל.
- פרק ב' ביצירה מתאר את אובדן האף. קובליוב מתעורר בבוקר ומגלה שאפו אבד, והוא מתחיל במסע חיפושים אחריו, במטרה למצוא אותו. בראש ובראשונה מחליט קובליוב לגשת אל ראש המשטרה, אך בדרכו לשם הוא פוגש את אפו בדמות פקיד בעל דרגה גבוהה ממנו. האף מכחיש את השתייכותו לקובליוב ומתייחס אליו בשחצנות.
- קובליוב ממשיך במסעו אל ראש המשטרה אך הוא אינו נמצא בביתו. הוא מחליט לפרסם מודעה בעיתון, אך הפקיד מסרב לעזור לו ומתנהג בחוסר רגישות. דמותו של הפקיד מסייעת בהמחשת הביקורת על החברה הפטרבורגית. הפקיד מתנהג באטימות מוחלטת ולועג לקובליוב. כאשר פקיד העיתון מנסה לגלות רגישות מסוימת למצוקתו של קובליוב, הוא מגיש לו טבק להרחח. הגשת טבק להרחח לאדם נטול אף היא ביטוי לחוסר אמפתיה מוחלטת. לאחר מכן שב קובליוב לביתו של מפקד המשטרה, אך הוא אוכל צהריים ומסלק את קובליוב.
- קובליוב שב לביתו ושם פוגש את מרשו אשר מעביר את זמנו ביריקות לעבר התקרה.
- באופן מפתיע, קצין משטרה מופיע בביתו של קובליוב עם האף שהלך לאיבוד. האף נמצא בעת ניסיון לברוח מהארץ באמצעות דרכון מזויף. קצין המשטרה מבקש תשר על כך שהחזיר את האבדה.
- קובליוב אינו מצליח להדביק את האף לפניו, ומזמין את הרופא על מנת שיייע לו. הרופא נכשל במאמציו ומשכנע את קובליוב שעדיף לו ללא אפו, ומציע לו למכור אותו תמורת הון עתק.
- קובליוב מגיע למסקנה שהאף שאבד הוא תולדה של כישוף שהטילה עליו אשת קצין המטה, כנקמה על כך שסירב להינשא לבתה. הוא שולח לה מכתב מאשים, והיא משיבה לו שאינה קשורה לדבר.
- בעיר פושטות שמועות על אף שמסתובב באופן עצמאי בעיר, והם מתאספים כדי לצפות בו, ואז יורד ערפל.
- בחלק ג' מתואר כיצד באופן מפתיע, האף חוזר לפניו של קובליוב. קובליוב חוזר לשגרת חייו, ושב להתנהג בשחצנות ובחוסר רגישות. ניתן לראות שקובליוב לא למד אף לקח מאיבוד אפו, וממשיך להתנהג באופן מתנשא וגס כלפי האנשים סביבו. דבר זה הינו שיא הביקורת – שכן קובליוב איבד את אפו, אך בכל זאת שב להתנהג באופן מתנשא ותועלתני כבעבר.
- הפגישות של קובליוב עם דמויות המשנה, חוסר המקצועיות שמפגינים פקידי הציבור, והתועלתנות והשחצנות העומדות בבסיס הפגישות החברתיות, מבטאים את הביקורת על החברה הפטרבורגית, אשר מוצגת כחברה מפוקפקת מבחינה מוסרית.
- **כל חלק בעלילת הסיפור תורם להבנת משמעותו כביקורת על חברה מעמדית, נפוחה וחסרת רגישות אנושית.**
- **סדרת המפגשים מאירה את כל מה שמעוות בחברה המעמדית: שחצנות ויוהרה. העיוות החברתי מומחש באמצעות האף, שצובר משמעות של סמל מתוקף הפתגם "להוריד את האף".**

עוצמת הסבל שחוה קובאליוב עם התערערות מציאות חייו מומחשת באמצעות המשמעות הפסיכולוגית שצובר האף, המתפקד כסמל פאלי.

הנבחנים נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 9-17:

קבוצה שנייה

שאלה מספר 6

"קברניט שלי, רב חובל" / וו. וויטמן

- בשיר "קברניט שלי, רב חובל" לויטמן מוצגות שתי נקודות תצפית: אחת של ההמון על החוף ושניה של הדובר, הוא נער הסיפון. ההמון מבטא רגשות של שמחה ואושר והערצה לקברניט נוכח הניצחון המסומל באמצעות האונייה הנכנסת לנמל.
- נער הסיפון, הדובר, מבטא רגשות של אהבה לקברניט מלווים בכאב וצער נוכח מצבו העגום של הקברניט. נער הסיפון מודע לכך שהקברניט גוסס ושהוא שילם בחייו כדי להגשים את חזונו: להביא את האנייה לחוף מבטחים. הצער והכאב מתעצמים בבית השלישי, כשמתברר שהקברניט מת.
- הניגוד בין ההמון הלא מודע ששמח וצוהל בחוף הרחוק לבין נער הסיפון המודע מעצים את הסיטואציה הטרגית וממחיש מה כבד מחיר הניצחון.
- הדובר השירי בבית הראשון פונה אל רב החובל בפניה האינטימית "קברניט שלי", מברך אותו על הניצחון ומספר לו על ההמון הצוהל. הדובר השירי מודע לחומרת המצב: "על הסיפון דומם וקר / רב החובל שוכב".
- ככול שהדברים נוגעים להמון, החלה תקופה חדשה כי: "עברנו את הדרך", דרך החתחתים הסתיימה, המאבק נגמר בניצחון. מבחינת הדובר השירי, יש תחושה של סיום. טיפות הדם האדומות מאפיינות באופן מטונימי את מצבו האנוש של רב החובל.
- הניגוד בין נקודת התצפית של ההמון לבין נקודת התצפית של הדובר השירי מעובה על ידי ניגוד ברמת המבנה. הבית בנוי משני חלקים: החלק הראשון כולל ארבע שורות ארוכות המתארות את שמחת הניצחון. החלק השני כולל ארבע שורות קצרות המבטאות את עוצמת הכאב נוכח מצבו הקשה של רב החובל. הניגוד מחוזק על ידי המעבר מלשון "אנחנו" לדיבור בגוף שלישי.
- הבית השני שומר על מבנה של שני חלקים כמו בבית הקודם. החלק הראשון, בעל ארבע השורות הארוכות, מוקדש לתיאור ביטויי ההערכה שמפגין ההמון לקברניט שעמד במשימתו. החלק השני, הבנוי מארבע שורות קצרות, מבטא תקווה שחומרת מצבו של הקברניט, כפי שנגלית לעין הדובר השר, היא פרי חלום כוזב. הניגוד ברמת התוכן וברמת המבנה מעצים את היסוד הטראגי בסיטואציה המתוארת.
- בהתלהבות ובהתרגשות הבאים לידי ביטוי באמצעות גודש סימני הפיסוק, מספר הדובר לקברניט על הערכת ההמון. הפנייה הישירה "קברניט שלי" בונה את האינטימיות ואת תחושת הקרבה האישית, ומחוזקת מתוקף החזרה: "לך". התרגשות חובקת כול מאפיינת את החוף הרוגש. בניגוד לכך, על הסיפון מצויים הדובר והקברניט, המאוחדים בכאבם ובפיכחונם. הדובר מנסה לתמוך בראש הקברניט כדי שיראה את ההמון המעריץ, כשהוא אפוף תקווה לשיפור מצבו.
- בשורה החמישית במקור באנגלית, יש פניה לרב החובל כאל "אבי": "O captain! Dear father", מה שמחזק את תחושת האהבה והמחויבות שחש הדובר השירי.

- בבית השלישי מתנפצת התקווה: "רב החובל אינו עונה, וממקומו לא מש. / אין לו דופק. שפתי חוורו. זרועי לא חש". וודאות המוות עולה מתוקף הקטיעות המרובות, כמו גם מתוקף חזרה על מילות השלילה. עובדת המוות נפרטת לפרטים, באמצעותם מעכל הדובר השירי את סופיות המצב.
- בהתאמה, נעלמת גם הקריאה שפתחה את שני הבתים הקודמים ("קברניט שלי, רב החובל!"), את מקומה תופסות ההכרה והמודעות המפוכחת. בבית השלישי נשמרת החלוקה המבנית הסימטרית לארבע שורות קצרות וארבע ארוכות, אך בשינוי, המצביע על התמורה במצב. שתי השורות הראשונות, הארוכות, מוקדשות למות הקברניט. השתיים האחרות מאזכרות את שמחת הניצחון וארבע השורות הקצרות, המסיימות את השיר, מתמקדות באבל אישי על מות המנהיג. נראה שבסיום השיר האבל האישי דוחק את שמחת הניצחון.

שאלה מספר 7

"סונט ד – מותה של הגבירה לאורה" / פ. פטררקה

- המשורר מבטא ב-"סונט ד – מותה של הגבירה לאורה" את ייסוריו, באמצעות מערכת של ניגודים ואוסף של אמצעים רטוריים ממחישים. הניגודים מדגישים את גודל ייסוריו בניגוד לאושרו, כשהאהובה הייתה בחיים. אמצעים רטוריים כמו דימוי, מטאפורה וסינקדוכה ממחישים את איכויות האהובה ואת גודל האובדן.
- מבנה הסונט תורם להדגשת השינוי שעברו חיי הדובר עם מות האהובה: האוקטט מדבר על אושרו והסקסטט על ייסוריו, כשהשורה האחרונה מתפקדת כיישוב ניגודים. עם מותה איבד המשורר כיוון ואת היכולת ליצור, אך הוא מצא תכלית לחייו ומקור השראה חדש: הוא כותב שירי קינה כדי להנציח את אהובתו.
- הדובר השירי מונה את שבחיה ומצביע על קסמיה של אהובתו בזה אחר זה. מטרת המזמור לפאר את האהובה, השולטת בחייו של האהוב. השורה הראשונה: "עיניים אלו במזמור לוחט פיארתי זו הדמות" מאפיינת את מערכת היחסים בין השניים: היא נושא השיר והוא השר, היא הנערצת והוא המערץ. באמצעות סינקדוכות ומטאפורות מצייר הדובר השירי את איכויותיה. האהובה בעלת שיער זהב יוקד, שחוק בת מלאך מעטר את פניה.
- האהובה נשגבת וארוטית כאחת. שעה הזהוב מעיד על טוהר נשמתה. שחוקה המלאכי יכול להפוך ארץ לשמים. כול אלו מציירים אותה כדמות נשגבת. אך, שעה יוקד ושפתיה רכות כך שהיא מאופיינת גם כדמות ארוטית, וכל זאת במסורת שירת הטרובדורים ושירת דנטה.
- בהמשך המרובע הראשון מתפתח הניגוד העיקרי - היא גם מקור הסבל: "שבגללם הייתי מתבודד". קסמיה מנתקים את האהוב מעצמו וגורמים לו שיהגה רק בה.
- בשורה האחרונה במרובע השני מתברר שכל האיכויות שתוארו שייכות לאישה שמתה: "אבוי, אפר ועפר הן כעת".

- המשולש פותח בניגוד: "אבל אני עוד חי". הניגוד מדגיש את השינוי שהתחולל בחיי הדובר עם מות האהובתו. מכאן ואילך מתוארת מצוקת האהוב ברצף של פעלים ושל מטאפורות, המציירים תמונות של סוף ושקיעה: "כבה אורי", "שקעה שמחת חשקי", "יבש מעין שירי", "כאוניה טרופה בלב סער".
- בחייה הייתה האהובה מקור של אור ולאחר מותה חשך הכול; בחייה הייתה הציר שסביבו נעו חייו, ואילו עתה חייו איבדו כיוון או מטרה. הדימוי: "כאוניה טרופה בלב סער" מצייר תחושה של אובדן דרך, ניתוק ופחד קיומי.
- המטאפורה: "יבש לעד מעין שירי" מציירת תמונה של עקרות יצירתית. עם מותה איבד המשורר את שמחת החיים ואת כוח היצירה שלו. בשורה האחרונה של השיר בא הפתרון. האהובה שנתנה טעם לקיומו ומקור ההשראה ליצירתו בחייה, הופכת במותה להיות נושא לקינתו. הנצחתה בשירי קינה נותנת משמעות לקיומו.

פרק שני – נושאים בין – ז'אנריים (50 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שאלה אחת בנושא בין-ז'אנרי אחד

נשיות וגבריות: ייצוגי מגדר בספרות

שאלה מספר 27

כל תשובה תתחיל במבוא לנושא.

הפטריארכיה היא אידאולוגיה הגורסת עליונות גברית ונחיתות נשית. הפטריארכיה כהגמוניה

משפיעה גם על מעמדן של נשים בחברה ובמשפחה.

- בנובלה "בדמי ימיה" מאת עגנון בא לידי ביטוי מעמדן הנחות של נשים בחברה ובמשפחה בהשוואה לגברים. הגברים מוצגים כמפרנסים, הם נעים במרחב הציבורי ומנתבים את ההתנהלות במרחב הפרטי. הנשים תלויות בגברים לפרנסתן ונשמעות לתכתיבים.
- לאה, אמה של גיבורת הנובלה תרצה, נכנעת לתכתיבי אביה, מוותרת על אהבת חייה ומתחנתת עם מר מינץ. מינטשי תלויה בבעלה לפרנסתה. כך, שמעמד הנשים משקף את מוסכמות המגדר המקובלות בתחילת המאה העשרים.
- דמותה של תרצה ודרכי התנהלותה רומזות על שינוי במוסכמות או לפחות על תקווה לשינוי, כי תרצה מורדת במוסכמות ומנהלת את חייה באומץ לב, תוך שהיא נסמכת על שיקול דעתה ורצונה החופשי.
- בנובלה "בדמי ימיה" מתוארת דמותה של תרצה, נערה בת 14, שאמה נפטרה בדמי ימיה. עם מות אמה היא נחשפת לקשר לא ממומש בין אמה לבין גבר מבריק ורגיש בשם עקביה מזל. כשתרצה

- לומדת על העוול שנעשה לזוג האוהבים, היא מחליטה לחבר את חייה לחיי אמה, לתקן את העוול הבין-דורי, להוות תחליף לאמה בעבור עקביה, ולהינשא לו.
- בניגוד למצופה מנערה בעיירה יהודית בראשית המאה ה-20, תרצה פועלת במרץ ובנחישות כדי להגשים את שאיפותיה. היא יוזמת חמש פגישות עם עקביה מזל:
  - הפגישה הראשונה, בסמינר, מתאפיינת בהתעלמות הדדית. בפגישה השנייה, המתרחשת בעת טיול לילי, יוזמת תרצה קשר מילולי בעזרת מניפולציה. בעקבות מחלתו של עקביה מגיעה תרצה לבקרו. לאחר מכן היא מגיעה לבקרו פעם נוספת אך לא מוצאת אותו בביתו. עם בוא האביב נערכת פגישה מקרית נוספת בין השניים בבית הכורך, שם מתוודה תרצה על רגשותיה. היא גוררת את עקביה לפגישה רומנטית ביער וסוחטת ממנו פגישה נוספת.
  - לאחר הפגישה האחרונה מתוודה תרצה בפני אביה, המשרתת וחברת המשפחה כי היא עומדת להינשא לעקביה, ומנהלת עמם עימותים המפרים את הסדר במשפחה. אביה של תרצה, מר מינץ, מוותר על התנגדותו ומתרצה לבקשות בתו. העימותים מאפיינים את תרצה כמורדת במוסכמות.
  - על רקע אירועים אלו חולמת תרצה חלומות המשקפים את מודעותה למוסכמות, כאשר חלום האינדיאני חושף את החשש מאביה, שאמון על ההחלטה למי תינשא. אך היא ממשיכה במשימתה לקדם את נישואיה לעקביה.
  - האנלוגיות הניגודיות בין תרצה לאמה, לאה, מאירות את תרצה כשוברת מוסכמות מגדר מקובלות. בניגוד לאמה, תרצה, כשמה – מאופיינת כבעלת מרץ ורצון לממש את שאיפותיה. היא נלחמת בעוז על החלטתה להתחתן עם עקביה ומתעמתת עם כל מי שמפריע לה בדרכה. אמה החליטה לשמור על הסדר המשפחתי, כשצייתה לאביה ונישאה למר מינץ, אך שילמה באושרה.
  - **העימותים בין תרצה לבני המשפחה והסובבים אותה מנסחים תקווה לשינוי בכל אותן מוסכמות המגדר הקשורות לצייתנות נשית ומנציחות את מעמדן הנחות של הנשים.**
- במחזה "בית הבובות" מאת הנריק איבסן בא לידי ביטוי מעמדן הנחות של נשים בחברה ובמשפחה.**
- נורה, גיבורת המחזה, מחויבת לקבל את אישור בעלה כדי לקחת הלוואה שעשויה לפתור קשיים במשפחה. בניגוד למוסכמות מגדר אלו, נורה לוקחת הלוואה ללא ידיעת בעלה ומסתירה את מעשיה כדי לא לסכן את נישואיה.
  - נורה תלויה בבעלה לפרנסתה ואינה יכולה להתנהל בהתאם לערכיה ולתפיסת עולמה.
  - הלמר, בעלה, מוצג כמרכז הנורמטיבי של הבית. הוא המפרנס, הוא קובע מה ראוי ומה אינו ראוי, הוא בעל הבית. רק בידיו נמצא המפתח לתיבת המכתבים.
  - כך, שמעמד הנשים והגברים במשפחה ובחברה משקף את מוסכמות המגדר של המאה-19.
  - ההתפתחות שעוברת נורה, בסופה היא נוטשת את בית בעלה שהיה לה כבית בובות, רומזת על תקווה לשינוי במוסכמות המגדר.
  - נורה נעזרת בחברתה, כריסטינה, כדי לכונן את עצמה כיצור אנושי, כסובייקט.
  - דמותה של כריסטינה, המאופיינת כעצמאית, קוראת תיגר על מוסכמות המגדר והיא מהווה דמות חיקוי העשויה לשנות בהתנהלותה את מעמד הנשים בחברה ובמשפחה.
  - "בית הבובות" של איבסן הוא מחזה מודרני המנסח ביקורת על יחסי כוח במשפחה ומצדד בדבר זכותו של היחיד למימוש עצמי. במרכז ניצבת דמותה של נורה, העוברת תהליך של העצמה.
  - המחזה פותח במילה "החביאיי": נורה מבקשת מהמשרתת שתחביא מהילדים את המתנות שקנתה להם לחג המולד. שימוש במילה זאת מרמז על הכזב המאפיין את מערכת היחסים בין נורה ובין בעלה. נורה אוכלת בהיחבא עוגיות. היא הסתירה מבעלה את העובדה שלוותה כסף כדי לממן

חופשה שהייתה חשובה לבריאותו, וכן את העובדה שכדי להשיג את ההלוואה זיפה את חתימת אביה. בכך הפרה נורה את החוק שאל לה לאישה ליטול הלוואה בלא ידיעת בעלה. נוסף על כך היא עברה עבירת זיוף. מבחינת העולם הפטריארכלי, שקבע חוקים אלה, נורה נתפסת כעבריינית. בהתאם לתפיסתה, המעשה הוא מעשה נאצל, וכשחברתה כריסטינה מגיעה, נורה מספרת על מעשיה בגאווה.

- למעשים שנורה עשתה יש השלכות בהווה. היא עומדת מול איומי סחיטה. המלווה קרוגסטאד מאיים לחשוף את סודה אם לא תדאג לכך שלא יפטר מעבודתו. היא מנסה להתמודד מול איומים אלה בתחוננים. היא מתחננת בפני בעלה שלא יפטר את קרוגסטאד, אך בעלה אינו נענה להפצרותיה.
- חוסר ההצלחה לשכנע את הלמר לחזור בו מהחלטתו לפטר את קרוגסטאד מוביל למימוש איום הסחיטה. מכתב הסחיטה המונח בתיבת המכתבים ממוטט את נורה מבחינה רגשית: "אנחנו אבודים" היא זועקת. היא מנסה למנוע מהלמר להגיע אל תיבת המכתבים כדי להרוויח זמן ולמצוא פתרון לסיבוך. נורה רוקדת את ריקוד הטרנטלה ומבקשת מהלמר שידריך אותה. הריקוד הוא ביטוי לפחדים המלווים את נורה בסיוטיה, כמו גם ביטוי להעמדת הפנים העליזה המאפיינת את חייה – שכן ריקוד הטרנטלה הוא גם ריקוד עליו מלא שמחת חיים וגם ריקוד מוות של העכביש הארסי לאחר העקיצה.
- הריקוד הוא נקודת השפל שאליו יורדת נורה. היא אינה מסוגלת לשוחח עם בעלה באופן גלוי, ובעזרת מניפולציות מרחיקה אותו מתיבת המכתבים. הלמר אינו חש בעוצמת פחדיה ומשייד אותם לחרדות הקשורות לאיכות הריקוד. מתוך נקודת השפל הזאת מתחברת נורה אל קולה הפנימי. במהלך הריקוד היא נשמעת לעצמה, רוקדת על פי הקצב שהיא מכתיבה ומתעלמת מהוראותיו של הלמר. "ככה זה צריך להיות" היא אומרת. בסיום הריקוד היא מצווה על המשרתת להציב את עוגות המקרוני באופן גלוי על השולחן. אמירה זו מאפיינת את היכולת שלה לפעול על פי שיקול דעתה ובניגוד לתכתיביו של הלמר, האוסר עליה לאכול את המקרוני.
- חוסר רגישותו של הלמר כאשר הוא מגלה את מכתב הסחיטה, וקריאת ה"ניצלת" שלו כשמגיע המכתב המבטל את איום הסחיטה גורמים לה להתפכח. נורה מגיעה למודעות מגדרית. היא רואה את חייה באור חדש: היא מבינה שמערכת היחסים בינה ובין בעלה לא הייתה מערכת יחסים שוויונית, היא מבינה שמעולם לא הייתה מאושרת בבית שבו התייחסו אליה כאל אובייקט (ילדתי-בובתי, ילדתי-אשתי). באומץ לב היא יוזמת פרידה מבעלה ועוזבת כדי למצוא את קולה ולכונן את עצמה כסובייקט. נורה קוראת תיגר על חוקי הפטריארכיה ומנסה לברר מי צודק: "אני או החברה". היוזמה המאפיינת את דרך ההתמודדות שלה מעוצבת בהסרת התחפושת ולבישת המעיל.
- נורה מתמודדת עם הפרידה שיזמה באומץ לב ובנחישות. היא מנסחת את הסיבות לעזיבתה ברהיטות, בלי להתחנן. היא מגנה על עמדותיה ולא נסוגה לאחור. עם עזיבתה את הבית היא השאירה אחריה גבר מובס, המחכה לנס, מתמודד באלגנטיות עם הפרידה מאשתו.
- נורה היטלטלה בין שני כוחות נפש: ציות לנורמות ודחף למימוש עצמי. נורה מכריעה באומץ כשהיא מחליטה לממש את עצמה כיצור אנושי. היא עוזבת את בית בעלה ומשלמת מחיר יקר – נטישת ילדיה.
- דרך ההתמודדות של נורה עם הפרידה מושפעת מכריסטינה ומד"ר ראנק. כריסטינה שימשה מודל חיקוי להתנהלות עצמאית וד"ר ראנק הראה כיצד אפשר להתמודד עם צרה קיומית באלגנטיות.
- אומץ לבה של נורה, מודעותה ונחישותה קוראים תיגר על הנורמות הפסולות שאפשרו לגברים למנוע מנשים להתנהל התנהלות פיננסית עצמאית. באמצעות מוסכמות אלו הונצח מעמדן הנחות של הנשים מה שאפשר את פגיעותן ואת השפלתן.

ברומן "גאווה ודעה קדומה" בא לידי ביטוי המעמד הנחות של נשים בחברה ובמשפחה בהשוואה למעמד הגברים.

- הנשים באנגליה של המאה ה-19 תלויות לפרנסתן בגברים. הן לא יכולות לרשת את אחוזת אביהן או בעליהן. הן מחויבות להתחתן עם גבר ראוי כדי להבטיח לעצמן גג מעל הראש. הן לא רוכשות השכלה אלא מתחנכות ליעד את עצמן להיות עקרות בית חרוצות ונשות איש נאמנות וחייכניות.
  - הגברים הם בעלי הרכוש, הם נעים במרחב הציבורי, הם המלומדים ובעלי ההשכלה, כך שלהיות אשת איש נעשה ליעד נכסף של כל אישה.
  - האחיות של אליזבת בנט, גיבורת הרומן, כמו גם חברותיה ואמה, משקפות את הפגיעות הכלכלית של הנשים, את מעמדה הנחות. כך שדרך התנהלות הדמויות משקפת את מוסכמות המגדר של המאה ה-19.
  - דמותה של אליזבת בנט, גיבורת הרומן, העומדת באנלוגיה ניגודית לכל דמויות הנשים ובאנלוגיה דומה לדמותו של דארסי, בן זוגה, רומזת על שינוי במוסכמות או לפחות על תקווה לשינוי במעמד הנשים בחברה.
  - אליזבת בנט מורדת במוסכמות המגדר המקובלות. היא מסרבת לשתי הצעות נישואין של גברים מבטיחים על פי אמות המידה המקובלות. היא מנסחת ביקורת נגד חינוך נשים, היא קוראת ספרים ומתנהלת במרחב הציבורי כראות עיניה. היא מכוננת מערכת יחסים שוויונית עם גבר מוערך ואוהב.
  - הרומן "גאווה ודעה קדומה" פורש את סיפור אהבתם של גבר ואישה שנישאו לאחר שהתגברו על המכשולים שניצבו מולם והצליחו לכוון מערכת יחסים שוויונית בעולם פטריארכלי הנשלט על ידי יחסי כוח. אליזבת בנט ודארסי היו מיועדים זה לזו, אך אליזבת נדרשה להתגבר על דעה קדומה שהייתה לה בנוגע לדארסי, ואילו דארסי נדרש לבלוע את גאוותו. בסיום הם צלחו את המכשולים ונישאו מתוך אהבה והערכה.
  - במרכז הרומן עומדת אליזבת דארסי, דמות הקוראת תיגר על נורמות השולטות בעולמה החברתי, נורמות המאפשרות פגיעה והשפלת נשים.
  - אליזבת בנט, גיבורת היצירה, שלתודעתה אנו צמודים ומערכת הערכים שלה היא מערכת היחסים המחייבת, מורדת בנורמות הפסולות שהרקע להן הוא האמונה בעליונות גברית ומצליחה לכוון את מעמדה כשוות ערך לגבר שאתה.
- בסיפור הקצר "בדרך לסיידר סיטי" מאת סביון ליברכט בא לידי ביטוי מעמדה הנחות של חסידה הררי, גיבורת הסיפור, בהשוואה למעמד הגברים במשפחתה.
- בני משפחתה, בעלה יחיאל ובנה יובל, לועגים לה, עושים קואליציה נגדה, מחליטים החלטות בלי להתייעץ איתה וגוררים אותה למסכת של סבל במהלך טיול בארצות הברית שהיא ארגנה.
  - חסידה לא מתעמתת אתם, היא מתכנסת לתוך עצמה פגועה וכואבת ומשתדלת לאורך כל הדרך לפייס אותם. לעיתים היא מתפרצת מתוך תחושת כאב וחוסר אונים.
  - התנהלות בני המשפחה משקפת את מוסכמות המגדר שעדיין שולטות בחברה במאה העשרים, אלא שכאן מתנסחת תחושה של שינוי מתוקף הרמת הקול. חסידה הררי מורדת בתכתיבי בעלה, משתיקה את בנה, נחלצת ממערכת יחסים של חזק חלש ומחליטה לשלוט בחייה: היא ממשיכה את הנסיעה לעיר סיידר סיטי בלי בעלה ובנה, למגינת ליבם.

- בהתנהלותה זאת היא משנה את מעמדה במשפחה: "קולה חזק וחדש באוזני שלושתם". הקול החדש והחזק מטונימי למעמדה החדש. המודעות לשינוי במעמד האישה הוא נחלת כל שלושת בני המשפחה.
- השיר "פורטרט של אישה" מאת אסתר ראב מציג את מעמדן הנחות של נשים במשפחה בהשוואה למעמד הגברים.
- הדוברת השירית פונה לגבר מעמדה של חולשה: היא מלטפת אותו כמו הרוח את האילן, היא נשמעת לו ותלויה בו לפרנסתה. הוא מוצג כיציב, כמפרנס ובעל הידע. הדוברת השירית מגדירה את עצמה בזיקה אל הגבר: היא אתו, היא שלו.
- כך שמעמד הנשים הנחות במשפחה משקף את מוסכמות המגדר שעדיין שולטות במאה העשרים.
- בקריאה אירונית נחשפת משמעות שונה: הלעג על מערכת היחסים הלא שוויונית עולה מתוקף החזרה על "ראשית חוכמה".
- השיר מתפרש כלועג למוסכמות המגדר המקובלות כך שבהחלט יש עדות לשינוי שחל במוסכמות.
- היכולת ללעוג למוסכמות מעיד על שינוי במעמד האישה. הלעג והפקפוק הם נחלת החזקים.
- בשיר קובעת הדוברת שלושה עיקרים: אישה צריכה להיות טבעית וזורמת, עליה לציית לגבר שלה ולהשתיך אליו. בפניה ישירה לגבר שלה, מגדירה הדוברת את מורכבות הקשר הזוגי. זוגיות היא מגע פיזי, ציות לגבר ומימוש הקשר ארוטי.
- מתוקף דבריה מאופיינת הדוברת השירית כתלויה בגבר בכל מה שקשור להתנהלות הערכית והקיומית שלה. היא איתו פיזית, היא שלו והיא מצייתת לו. השיר מצייר מערכת יחסים הקיימת בין חזק לחלש כשהגבר הוא החזק.
- בשיר ישנם שלושה דימויים מרכזיים המציירים את האישה כאוהבת, צייתנית ותלותית. שלושתם לקוחים מהטבע ומרמזים על התפיסה לפיה יחסי הכוח מושרשים בגברים ונשים מלידה:
  - האישה לגבר כמו הרוח לאילן – היא מלטפת ונעימה, האישה לגבר כמו ציפור המצייתת לאינסטינקט התעופה – היא מגלה צייתנות אינסטינקטיבית, והאישה לגבר כמו הגפן לאדמה – היא נאחזת באדמה, עוטפת את הגבר באהבה, אך גם מפתחת בו תלות. הגבר מתוקף הדימויים מצטייר כיציב, מכוון, מדריך ועצמאי.
  - הפעלים בשיר מתארים קשר של חזק-חלש כשהאישה מוגדרת בזיקה לגבר.
  - הפעלים והדימויים מחזקים מוסכמות מגדר מקובלות של ציות וכניעה לגבר במסגרת מערכת יחסים רומנטית.
  - בקריאה שנייה בשיר ניתן להבחין בנימה אירונית, מתוקף החזרה על הצירוף "ראשית חוכמה". יחסי הגבר והאישה מציגים את חוסר השוויון שבהם, ואין בכך כל חוכמה.
  - בדימוי "כאשר תהי / הגפן לאדמה" נקשרים יחד שני שמות עצם ממין נקבה, דבר המאפשר לפרש את השיר כקריאה לנשים להתנהג בהתאם לטבען הנשי ולציית למהותן הנשית.
  - השיר אינו מציג משפחה או חברה שבהן נגרם אי-סדר, אך ניתן לומר כי הוא קורא לשינוי יחסי הכוח וקורא תיגר על תפיסות מוטות ומוסכמות כובלות.
  - בעוד שבקריאה ראשונה נדמה שהשיר קורא לחזק נורמות כובלות, הקריאה האירונית משקפת מודעות מגדרית ומקעקעת תפיסות מגדר מקובלות. קעקוע הבא ממקום של חוזק ועוצמה.

אפשר לענות גם באמצעות השיר: "עיניים רעבות" ל ח.נ. ביאליק וגם באמצעות השיר: "סינדרלה במטבח" מאת ד. רביקוביץ.

יש לבסס את התשובה באמצעות הצגת דמויות הנשים והגברים ודרכי פעולתן.

שאלה מספר 28

על הנבחן להתחיל את התשובה במבוא לנושא.

יוצרים רבים שעסקו בנושא: "נשיות וגבריות- ייצוגי מגדר" בחנו אותו מזוויות ראייה ומהיבטים שונים.

- יש יוצרים שבחרו להתבונן בנושא מזווית ראייה אידיאולוגית. הם בחנו את ההשפעה שיש לאידיאולוגיה הפטריארכלית, הגורסת עליונות גברית ונחיתות נשית, על מערכות היחסים בין גברים ונשים במשפחה ועל התפתחות סטראוטיפים מגדריים.
- יש יוצרים שעסקו בנושא ובחנו אותו מזווית ראייה התנהגותית. הם בחנו דרכי התמודדות ועסקו בדרך שבה נשים וגברים התמודדו או נכנעו לחוסר השוויון בין גברים ונשים, חוסר שוויון שנולד מההגמוניה הפטריארכלית.
- יש יוצרים שעסקו בנושא ובחנו אותו מזווית ראייה חברתית. הם בחנו את הנושא בפריזמה של תיקון חברתי ושינוי סדרי עולם. הם עסקו בניסוח ביקורת על הסדר הקיים וגייסו את היצירה כדי לקדם את העולם החברתי לשוויון.
- בנובלה "בדמי ימיה" של עגנון, במחזה "בית הבובות" של הנריק איבסן, ברומן "גאוה ודעה קדומה" של ג'יין אוסטן, כמו גם בסיפור "מרתה תמתי עד נצח" מאת רות אלמוג, זווית הראייה היא משולבת: היוצרים השונים הראו באמצעות יצירות אלו את ההשפעה הרעה שיש לפטריארכיה על מערכות יחסים במשפחה, כמו גם את דרכי ההתמודדות של גברים ונשים עם הרעות החולות שיצרה הפטריארכיה.
- היצירות הציגו גלריה רחבה של דרכי התמודדות: כניעה, ויתור, מרד והתרסה, כמו גם את המחירים הנפשיים שגבה חוסר השוויון בין גברים ונשים.
- במחזה "בית הבובות" בא לידי ביטוי המרד של נורה כמו גם הסבל שלה ושל הלמר, בעלה, שאיבד בסוף את אשתו האהובה ואת כוחו.
- בנובלה "בדמי ימיה" מובלט הסבל של לאה, אם תרצה, שנכנעה לתכתיבי אביה, בניגוד למרד של הבת הקוראת תגר על מוסכמות המגדר.
- ברומן "גאוה ודעה קדומה" דרך ההתמודדות היא מרד. אליזבת, גיבורת הרומן, מורדת במוסכמות, בניגוד לבנות מינה הנכנעות למוסכמות הכובלות.
- בסיפור "מרתה תמתי עד נצח" מואר המחיר הנפשי שמשלמת מרתה, גיבורת הסיפור, הנכנעת לשליטת הגברים בחייה.
- מרתה, גיבורת הסיפור, היא אישה מודרנית שמפנימה את נחיתותה המגדרית וחייה חיים של השתקה. היא נכנעת לתכתיבי הגברים בחייה, ואינה מצליחה להשמיע את קולה. את תסכולה המושקק זועק גופה במחלת עור המתפשטת על גופה. הסבל שלה הוא הסבל של אישה מודרנית, אישה מודעת, שלא מצליחה להיחלץ ממערכת יחסים מזויפת, משפילה ומבזה.

- העלילה מתחילה בתיאור שגרת הבוקר של מרתה. בליל אמש התחילה להתפשט בגופה פריחה מגרדת, תולדה של מודעותה העצמית. מרתה יודעת שויקטור, בעלה הרופא, בוגד בה, אך אינה מצליחה להתעמת אתו. הזיוף בחייה מומחש דרך מטונימית הכינור המזייף.
- מרתה מתוארת כאישה בודדה. בדידותה מאופיינת באופן מטונימי דרך הבית הדומם. עם תסכולה הגובר מתפשטת הפריחה בגופה, שורפת את שורשי שיערה. השליטה הגברית מעוצבת דרך חדירת קולו של ויקטור לתודעתה, עם הוראות לטיפול.
- מרתה מנסה לשלוט במחלה, לרפא אותה, להרגיע את עצמה, אך נכנעת לגברים בחיים ומסכימה לקבל טיפול רפואי אליים, המשאיר אותה מצולקת. היא חוזרת הביתה מותשת וחסרת כוחות. גם כשהיא מגלה שבנה עקר את גינתה האהובה, היא אינה עושה דבר. היא בורחת לשקר ויורדת למרתף לדווש באופני הבריאות. היא אפילו כבר לא זועקת מבפנים.
- **בסיפור "כריתות" מאת דבורה בארון נבחן הנושא מזווית ראייה חברתית משפטית. היצירה מנסחת ביקורת על חוקי הגירושין בחברה היהודית ומאירה את גודל הקיפוח החברתי. הסיפור מציג שתי נשים גרושות שאיבדו את זהותן ואת הרצון לחיות אחרי שגורשו מבית בעליהן. הביקורת מאירה את הצורך בתיקון חברתי רדיקאלי.**
- "כריתות" מגולל את סיפורן העצוב של נשים שגורשו על ידי בעליהן. הסיפור מתרחש בעיירה היהודית במזרח אירופה בתחילת המאה ה-19. המספרת, בתו של רב העיירה, מתארת ברגישות את גורלן האומלל של נשים אלו תוך שהיא מתבוננת בהן מתוך ריחוק רגשי. הגורל הקשה של הנשים המגורשות מתואר כפועל יוצא של הסדר החברתי שיצרה הפטריארכיה - של הביתיות.
- "כריתות" כולל חלק מסאי המתאר את גורלן של נשים גרושות בכלל כמו גם חלק סיפורי המתמקד בגורלן של שתיים המייצגות את הכלל. יש כאלה שגורשו כי חדלו למצוא חן בעיני בעליהן ויש שגורשו בגלל עקרות. את הראשונות מייצגת אישה אנונימית ואת העקרות מייצגת זלטה התגרנית. הקטנת השקף מקרבת את הקורא מבחינה רגשית אל הדמויות ומזמינה הזדהות.
- האישה השנואה איבדה את הרצון לחיות ואומללותה מתוארת באמצעות המטפורה: "התמוטטה האדמה תחתיה".
- האישה העקרה מתה פיזית: היא דעכה וכבתה ומתה ערירית משברון לב.
- הכעכנית מנסחת ביקורת נגד חוק הגירושין ואומרת שגזר דין מוות עדיף על חיי אישה גרושה.
- **מזווית ראייה חברתית מאיר הסיפור את חוסר ההגינות המאפיינת את חוקי הגירושין המנציחים נחיתות נשית ועליונות גברית, חוקים המשרתים אינטרסים של הגברים.**
- **השיר "סינדרלה במטבח" מאת ד. רביקוביץ בוחן את הנושא מזווית ראייה עכשווית, מה שמאפשר לראות עד כמה רחוקה הדרך לשינוי, למרות המודעות שנרכשה תודות למהפכה הפמיניסטית. סינדרלה, גיבורת השיר, היא אישה עכשווית ומודעת, אך מתוסכלת בגלל חוסר היכולת שלה לפעול.**
- במרכז השיר מוצגת סינדרלה מודרנית, אישה עכשווית, מודעת, המתכננת מלחמה נגד הסדר החברתי שקבעה הפטריארכיה וחולמת על שינוי. היא רוצה להפסיק לציית לנורמות החברתיות, לנטוש את הביתיות, ולעזוב את המטבח, על מנת לצאת לעולם הגדול ולממש את עצמה כסובייקט.
- מחשבותיה של סינדרלה נושאות אותה למרחקים בלתי משוערים ובלתי מוסברים. היא מדמינת מסביבה עיגול, כמו חוני המעגל, ומחכה לנס שיביא אותה למקום אחר, כמוהו. בדמיונה היא רואה מראות מרהיבים, חיים אחרים. היא מרגישה צורך לעשות מעשה שישנה את חייה. היא מכריזה על מלחמה כאן ועכשיו – אך נרדמת.

- התשתית האגדתית של סיפור סינדרלה בונה את אומללותה של הגיבורה, אך גם מעצבת את סינדרלה המודרנית כדמות שאינה מחכה להינצל על ידי גבר, ואינה מעוניינת להיות אובייקט מיני. סינדרלה ביצירה זו בעלת חירות הדעת ומודעות.
- השיר רווי ניגודים: כאן ועכשיו מול פעם, מציאות מול דמיון, זירת הבית מול העולם שבחוץ, שאליו סינדרלה כמהה לצאת.
- האמירות האירוניות מדגישות את מצבה הבלתי אפשרי של הגיבורה: "שעותיה הטובות של סינדרלה עברו שם למטה במטבח". באגדת סינדרלה, שעותיה הטובות עברו עליה בנשף, ולא במטבח.
- ההפרדה הגרפית והחריזה מדגישים את תסכולה של האישה המודרנית. החזרות מדגישות את עולמה הנפשי העשיר. ההרמוז ממחיש את חוסר רצונה של סינדרלה להיות אובייקט מיני.
- **מזווית ראייה עכשווית, עוסק השיר בקושי ליישם את המהפכה הפמיניסטית**
- **השיר "פורטרט של אישה" מאת א. ראב בוחן את הנושא מזווית ראייה מודעת ועכשווית. השיר מלגלג על מערכות היחסים של חזק-חלש שנולדו במסגרת ההגמונייה הפטריארכלית. הלעג הוא ארסי, הדוברת מודעת לעצמה ולנשיותה ובכך סוללת דרך לתיקון חברתי.**

ב. היצירה "פורטרט של אישה" מאת אסתר ראב מציגה את הנושא, לדעתי, באופן המעניין ביותר. השיר מציג דרך מתחכמת לבקר את הסדר החברתי מעמדה מודעת, בלי לעורר יותר מידי גלים. הבחירה לפעול בדרך זה תואמת להתנהלות הנשית בעולמנו החברתי: המהפכה הפמיניסטית יצאה לדרך, היא שינתה ערכים ודרכי התבוננות, אבל עדין מסוכן, או לא לגמרי בטוח, לנסח עמדות פמיניסטיות. הסוואת הלעג, המתגלה רק למתבונן המעמיק, הגילוי המפתיע שאפשר להבין את הדימויים בדרך שונה, ההיפוך המתגלה בדימוי הגפן לאדמה, מספקים חוויה ספרותית אינטלקטואלית וגם תובנות חברתיות רבות.